

УДК 94:[325.254.1]«1916–1919»
DOI: 10.20535/2307-5244.58.2024.309242

Ю. Б. Петрик

ORCID: 0000-0001-7419-8724

*Інститут історії, Університет ім. Я. Дługоша в Ченстохові
(Республіка Польща).*

Y. Petryk

*Institute of History, Jan Długosz University in Częstochowa
(Republic of Poland).*

ДІЯЛЬНІСТЬ «ПОКРІПЛЯЮЧОЇ СТАНЦІЇ НА ЗАЛІЗНИЧНОМУ ВОКЗАЛІ У ЛЬВОВІ» (1916–1919 рр.)

*The Activities the «Supporting Station at the Railway Station
in Lviv» (1916–1919)*

У статті досліджено соціально-політичні, економічні передумови та причини появи такої організації, як «Покріпляюча станція на Залізничному вокзалі у Львові», що раніше мало потрапляла в поле зору дослідників. На основі архівних документів виявлено особливості її функціонування та управління нею. Організація мала чітку структуру, одночасно будучи структурним елементом у складі «Українського крайового комітету помочі для виселенців». В умовах Першої світової війни станція зуміла стати осередком допомоги евакуйованим. Разом із тим, її діяльність сприяла популяризації комітету загалом. Продемонстровано, що станція співпрацювала з управлінням залізницею та пресою. Без залізничної адміністрації було б украй складно налаштувати чітку роботу організації, натомість преса допомагала комунікувати з суспільством. На основі документів відомо, що лише з вересня 1916 р. по вересень 1917 р. організація змогла надати допомогу понад 40 тис. осіб, що свідчить про її важливе значення. Робота станції також давала змогу залучати до її лав місцеве населення. Незважаючи на низку проблем, «Покріпляючій станції на Залізничному вокзалі у Львові» вдалося досягти якісних змін у покращенні становища евакуйованих.

Ключові слова: «Український крайовий комітет помочі для виселенців», «Покріпляюча станція на Залізничному вокзалі у Львові», благодійництво, евакуація, переселення, Перша світова війна.

The First World War was a period marked by significant destruction, casualties, and crises in many spheres of public life. During this conflict, the phenomenon of population evacuation by states in the war-torn regions became widespread. The Austro-Hungarian Monarchy, which included the territory of Eastern Galicia in 1914, was no exception.

During that time, Lviv, one of the most important cities in Eastern Galicia, became a key location where Austria-Hungary transported emigrants. Some emigrants were left in the city, while others were transported to other settlements in the region. The authorities were not always able to fully care for the evacuees, leading to the necessity for charitable organizations such as the «Ukrainian Country Committee for Aid to Emigrants in Lviv».

Under the influence of this Committee, the «Supporting Station at the Railway Station in Lviv» was founded. The article examines the socio-political and economic preconditions and reasons for the emergence of this organization, revealing the peculiarities of its functioning and management. It was demonstrated that the station cooperated with the police, the railway administration, and the press.

The urgency of the scientific problem arises from the need to study and analyze the experience of the organization in Eastern Galicia in helping evacuated Ukrainians. The scientific novelty of the article lies in its attempt to conduct a holistic study of this issue for the first time within the specified period. The purpose of the study is to analyze the activities of this organization and to determine its role in the social life of the region. The principles of historicism and objectivity, along with methods of analysis and synthesis, induction, and deduction, were used in the study.

It was found that during the specified period, the «Supporting Station at the Railway Station in Lviv» played an important role in assisting Ukrainian emigrants during their stay in Lviv. Despite a number of existing problems, the organization managed to achieve qualitative changes in improving the situation of evacuees. The author introduced previously unpublished archival materials into scientific circulation.

Keywords: «Ukrainian Country Committee for Aid to Emigrants in Lviv», «Supporting Station at the Railway Station in Lviv», charity, evacuation, resettlement, World War I.

Актуальність дослідження та постановка проблеми. На сьогодні Україна є жертвою російської агресії, яка триває ще з 2014 р., а 2022 р. переросла у повномасштабний конфлікт. Бойові дії, обстріли та пов'язані з ними загрози призвели до широкої хвилі міграції серед українства. Подібні процеси відбувались і в період Першої світової війни, Східний фронт якої проходив українськими землями, що призвело до проблеми переселенців. У зв'язку з цим доцільно й актуально ретроспективно дослідити дану проблему під час Першої світової війни та, зокрема, діяльність у 1916–1919 рр. «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові» як підрозділу «Українського крайового комітету помочі для виселенців» (далі — УККПВ). Актуальність досліджуваної наукової проблеми обумовлена необхідністю вивчення та аналізу досвіду діяльності організації у Східній Галичині в допомозі біженцям та ева-

куйованим українцям. Всебічне і ґрунтовне дослідження цієї проблематики дасть змогу розширити знання про роль і значення «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові» у розв'язанні складного питання вимушених переселенців у тяжких умовах війни, разом із тим, важливо дослідити досвід Першої світової війни, який ми можемо використовувати в умовах сучасної російської агресії.

Об'єкт дослідження — події Першої світової війни, гуманітарна криза і необхідність допомагати населенню під час війни.

Предмет дослідження — особливості функціонування «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові» в окреслений період.

Тему Першої світової війни та вимушених переселенців у період Першої світової війни у *українській історіографії* висвітлено в низці наукових публікацій Л. Жванко, О. Сердюка, Н. Загребельної, О. Маковей, І. Коляди, Т. Лазанської, О. Доніка (Жванко, Л. М. 2012; Жванко, Л. М. 2010; Сердюк, О. В. 2002; Загребельна, Н. І. 2003; Загребельна, Н. І. & Маковей, О. Є. 2012; Загребельна, Н. І. & Коляда, І. А. 2006; Лазанська, Т. І. 2009; Донік, О. М. 2005а; Донік, О. М. 2005б; Донік, О. М. 2002)¹. Згадані праці акцентують на тематиці біженства, громадських гуманітарних організацій і товариств, добродійності в період Першої світової війни, однак охоплюють лише Наддніпрянську Україну в згаданий період. Разом із тим, ознайомлення з ними дає змогу краще зрозуміти сутність проблематики вимушеної еміграції в роки Першої світової війни.

Дослідження безпосередньо західноукраїнських земель у період цієї війни представлене в низці робіт. Праця у двох книгах «Велика війна 1914–1918 рр. і Україна» (відповідальний редактор — О. Реєнт) присвячена особливостям евакуації, яку проводила влада Австро-Угорщини на Галичині, та перебуванню українських переселенців у австрійських таборих²). В. С. Великочий проаналізував українську історіографію щодо австро-угорської політики в Галичині під час Першої світової війни (Великочий, В. С. 2010, с. 373–389). С. Попик привертає увагу до особливостей австрійської політики в українському питанні в 1914–1918 рр.³ У дослідженнях І. Береста, О. Мазура, М. Борищака та І. Барана розглядається проблема біженців та виселенців, що походили з західноукраїнських земель (Берест, І. 2006, с. 201–206; Мазур, О. Я. & Баран, І. В. & Борищак, М. О. 2013, с. 50–61; Баран, І. В. 2009, с. 72–77). С. Лупаренко простежує добродійність різноманітних орга-

¹ Загребельна Н. І. Громадські гуманітарні організації в Україні у роки Першої світової війни: дис. канд. іст. наук: 07.00.01 — Історія України. Київ, 2004.

² Велика війна 1914–1918 рр. і Україна. У 2 кн. Кн. 1. Історичні нариси. 2014 / Упорядк. О. Реєнт; Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк та ін.; відп. ред. О. П. Реєнт. Київ: КЛЮ, 2014; Велика війна 1914–1918 рр. і Україна: У 2 кн. Кн. 2. Мовою документів і свідчень. 2015 / Ред. кол.: В. А. Смолій (голова), Г. В. Боряк та ін.; відп. ред. О. П. Реєнт. Київ: КЛЮ, 2015.

³ Попик С. Д. Українці в Австрії 1914–1918. Австрійська політика в українському питанні періоду Великої війни: дис. ... канд. іст. наук: 07.00.02 — Всесвітня історія. Чернівці, 1996.

нізації на цій території (Лупаренко, С. Є. 2014, с. 207–216; Лупаренко, С. Є. 2013, с. 69–76). Проблематику переселенців Перемишля та Перемищини висвітлив І. Патер (Патер, І. 1996, с. 159–169). І. Кучера аналізує добровільну і примусову міграцію населення Східної Галичини в роки Першої світової війни (Кучера, І. В. 2009, с. 10–16). У працях Ю. Петрика досліджуються розвиток благодійності в Східній Галичині у період Першої світової війни, а також окремі аспекти діяльності УККПВ (Петрик, Ю. 2020, с. 69–71; Петрик, Ю. Б. 2021, с. 467–470; Petryk, Yu. 2022, с. 247–250). Разом із тим, відзначимо, що в зазначених працях узагальнено подається інформація про становище Східної Галичини або українських виселенців у період Першої світової війни, повною мірою не розкривається діяльність «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові».

Наукова новизна нашого дослідження полягає у тому, що в ньому вперше на основі як опублікованих, так і неопублікованих джерел цілісно досліджено діяльність «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові» в 1916–1919 рр.

Мета дослідження полягає в тому, аби проаналізувати й осмислити діяльність цієї організації, визначити її роль у соціальному житті міста Львова та Східної Галичини загалом. Для цього необхідно встановити хронологічні рамки існування й діяльності «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові», причини її появи, особливості функціонування, а також припинення її діяльності, осмислити фактори, що сприяли успішному виконанню її функцій.

Методологічною базою дослідження є принципи історизму, науковості та системності. Принцип історизму дає змогу розглянути діяльність станції в тих історичних умовах, у яких вона існувала. Принцип науковості дає змогу використовувати доведені науково знання та дані досліджень для подальшої наукової діяльності. Принцип системності розглядає предмет дослідження (у нашому випадку це «Покріплююча станція на Залізничному вокзалі у Львові») як цілісну систему, складові якої функціонували в чіткому зв'язку. Згадані принципи втілюються шляхом використання як загальнонаукових (індукція, дедукція, синтез, аналіз), так і спеціально-історичних (історико-порівняльний, історико-генетичний) методів. Історико-порівняльний дає змогу розглянути порушену наукову проблему в ширших межах. Історико-генетичний дає змогу виявити причиново-наслідкові зв'язки у появі та діяльності «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові».

Джерельну базу дослідження становлять матеріали фонду 397 («Український крайовий комітет помочі для виселенців у Львові») Центрального державного історичного архіву в місті Львів (далі — ЦДІАЛ України), в яких міститься інформація про її заснування, структуру, принципи функці-

онування основні напрямки роботи станції та фінанси¹. Аналіз документації УККПВ та безпосередньо «Покріплюючої станції на Залізничному вокзалі у Львові» як його дочірньої організації дав змогу реконструювати її діяльність у різних аспектах.

Виклад основного матеріалу. 1914 р. Австро-Угорська монархія, у складі котрої перебувала Східна Галичина, як учасник Троїстого союзу нападом на Сербію фактично розпочала Першу світову війну (або Велику, як її тоді називали), що майже одразу призвело до стану війни між Австро-Угорщиною та Російською імперією. Загальновідомо, що Перша світова війна принесла значні руйнування, жертви та кризу в багатьох сферах суспільного життя. У роки цього конфлікту поширилась евакуація населення, котру проводили тогочасні держави, на території яких точилася війна. Не винятком була й Австро-Угорщина. 1914 р., як відомо, австрійці програли росіянам Галицьку битву, однак уже 1915 р. організували вдалі контрнаступальні дії, повернувши частину східногалицьких земель. 1916 р. росіяни провели Брусилівський прорив, після якого фронт більш-менш стабілізувався по орієнтовній лінії Золочів — Бережани — Галич — Станіслав — Ворохта (Бойко, О. 2021, с. 243–246).

Всі ці події не минули безслідно для місцевих мешканців, змушених утікати від бойових дій або ж примусово чи добровільно евакуйованих (Pajewski, J. 1991, с. 234–236, 287–299, 366–368). Доволі часто людей змушували покидати власні домівки². Нерідко евакуація відбувалася надто пізно, вже тоді, коли бойові дії приходили до цих домівок³.

У цих умовах одним із найважливіших опорних пунктів Східної Галичини для Австро-Угорщини став Львів. Австрійці 1915 р. вигнали звідти росіян і більше не втрачали міста аж до завершення існування своєї монархії. Саме до Львова Австро-Угорщина звозила переселенців. Зазвичай це були цивільні особи, хоча частину з них становили колишні солдати австро-угорського війська, яких після досягнення 50-річного віку влада повертала з військової служби додому. Після прибуття до Львова переселенців або розміщували безпосередньо в місті, або переправляли з вокзалу в інші насе-

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4; Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5; Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6; Звіт, касова книга та інші матеріали про діяльність «Покріплюючої станції» на Головному вокзалі у Львові // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 8; Листування з Українською парламентарною Репрезентацією у Відні та депутатами до австрійського парламенту — С. Дністряньським і О. Колесою про виділення субвенції на цілі комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 16; Листування з товариством «Сільський господар», торговельно-промисловою палатою та іншими господарськими установами про виділення фондів і продуктів споживання для виселенців, надання їм медичної допомоги та інші читання // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 21; Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30.

² Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1.

³ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1.

лені пункти Східної Галичини, де австрійська влада створювала так звані «області сталого осідку для виселенців»¹. Як бачимо, місто перетворилося на своєрідний логістичний центр для вимушених переселенців.

Евакуйовані, зазвичай, перебували в Україні тяжкому матеріальному й моральному становищі, під час переселення вони не могли взяти з собою найнеобхідніших речей². Влада не завжди мала змогу повноцінно ними опікуватися, саме тому для українців постала потреба у виникненні таких благодійних організацій, як УККПВ. Ідея створити подібний комітет існувала в українському середовищі ще з 1914 р., однак повноцінно її вдалося реалізувати лише 21 серпня 1916 р. Цю організацію заснували за ініціативи генерального вікарія Львівської митрополії Андрія Білецького. Головою УККПВ став Олександр Кмицикевич. До Президії, органу управління організації, ввійшли також Герміна Шухевич, Сидір Голубович і Марія Кмицикевич. Першочерговими цілями, задля яких створювався УККПВ, були матеріальна та моральна підтримка українських переселенців, їхній облік, опіка над ними, а також посередництво між переселенцями й представниками влади та війська. Безпосередньою передумовою появи УККПВ був уже згадуваний Брусилівський прорив і, як наслідок, новий потік біженців. Саме під егідою комітету виникла «Покріплююча станція на Залізничному вокзалі у Львові» (далі — ПСЗВЛ)³.

Необхідність заснувати в структурі УККПВ подібну організацію обговорювали доволі довго. Ця потреба була викликана необхідністю надавати переселенцям моральну підтримку, харчування, забезпечувати одягом і матерією їх і їхніх дітей, адже австрійська влада приділяла цьому не надто багато уваги⁴. На наш погляд, поява такої одиниці, як ПСЗВЛ, мала на меті консолідувати українців і продемонструвати на загал національну взаємодопомогу, тим паче в умовах недостатньої підтримки з боку Габсбурзької монархії.

У серпні 1916 р. члени УККПВ ухвалили створити підрозділ, який би допомагав евакуйованим, а протягом вересня поточного року вони вирішували, яким він мав би бути за формою організації та специфікою діяльності. До цього підійшли досить скрупульозно та виважено. За порадами члени комітету, як відомо, зверталися до представниць Польської філії Червоно-

¹ Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 2.

² Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1.

³ Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 1, 9; Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 1; Листування з товариством «Сільський господар», торговельно-промисловою палатою та іншими господарськими установами про виділення фондів і продуктів споживання для виселенців, надання їм медичної допомоги та інші читання // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 47.

⁴ Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 9.

го Хреста та «Єврейського ратункового комітету для виселенців» (далі — ЄРКВ)¹. Зрештою 15 вересня 1916 р. 20 членів УККПВ підписали декларацію про намір створити ПСЗВЛ та працювати в її складі². Датою початку її функціонування вважаємо 6 жовтня 1916 р., адже того дня член УККПВ Володимир Ривюк запропонував організувати чотири секції у складі комітету, серед яких одну в формі ПСЗВЛ. Цю ініціативу підтримали інші члени УККПВ. Як уже зазначалося, першочергово станція мала виконувати роль пункту харчування біженців після їх прибуття на вокзал³.

Вважаємо, що діяльність ПСЗВЛ стала важливим аспектом розвитку УККПВ у сфері надання допомоги виселенцям у роки Першої світової війни. Завдяки станції УККПВ, по-перше, мав змогу краще допомагати евакуйованим, а по-друге, приймаючи й забезпечуючи їх усім необхідним на залізниці, станція сприяла популяризації цілей комітету.

9–13 жовтня 1916 р. її очільником обрано Олександра Кмицикевича, а заступницею — пані Навроцьку. Касиркою стала пані Грозикова. На посаду секретарки обрали Олександру Голубцеву, а її заступниці — пані Гаврисевич⁴ (У документації ПСЗВЛ членкині організації зазвичай згадуються без імен, часто з прізвищами та словом «пані» перед ними. — *Авт.*).

ПСЗВЛ розміщувалась у двох приміщеннях на території вокзалу, котрі передусім функціонували як військові бараки австро-угорської армії. Одне з них було службовим, інше — інспекційною кімнатою для членів УККПВ⁵. Згодом, уже в квітні 1918 р., додатково збудовано бараки для виселенців⁶.

Для організації її діяльності в пресі публікувались оголошення про набір на роботу для жінок, дівчат і молодих чоловіків. Їм обіцяли хороші умови праці та, що важливо, становище в суспільстві. Всі охочі могли прийти до приміщення Ставропільного Інституту (вул. Бляхарська, 9), де проводилася співбесіда щодо прийняття на роботу⁷. На нашу думку, співпраця з пресою була чудовим рішенням, адже в умовах війни саме часописи ставали основним джерелом інформації про перебіг бойових дій.

Працевлаштуванням від імені УККПВ з початку існування ПСЗВЛ і до лютого 1917 р. опікувався В. Ривюк, після його виключення зі складу УККПВ ці функції виконувала пані О. Голубцева⁸.

Охочі працювати у ПСЗВЛ (а зазвичай це була робота для жінок) писали відповідні заяви про прийняття на роботу. Згодом до тих осіб, кого при-

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 2–3.

² Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 6–8.

³ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 9.

⁴ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 10; Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 3.

⁵ Діло. 1917. Вип. 38 (9290). С. 3.

⁶ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 9.

⁷ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 6–8.

⁸ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 6–8, 32.

ймали, доводили графік роботи та видавали посвідки¹. За соціальним статусом працівницями ставали колишні вчительки, студентки та випускниці навчальних закладів².

Відомо, що восени 1916 р. записано 73 особи, охочі працювати в організації³, а в лютому 1917 р. на добровільних засадах працювало 56 осіб. Зазвичай, в одну зміну працювало шість жінок і один студент. Вони забезпечували переселенців їжею (1 буханець хліба на 14 осіб і суп), чаєм з варенням. Переселенцям із дітьми видавали сукно, з якого членкині УККПВ шили одяг⁴.

1916 р. ПСЗВЛ працювала з неділі по п'ятницю з 8:00 до 22:00 у три зміни⁵, з 1917 р. перейшла на щоденний цілодобовий графік у дві зміни: денну та нічну⁶.

Відомо, що для роботи на ПСЗВЛ залучали також військовополонених російської армії. Як ми знаємо з документів організації, восени 1916 р. територію, яка належала ПСЗВЛ, прибирав військовополонений росіянин⁷. 1918 р. таких працівників-росіян було вже троє. Вони щомісяця отримували від УККПВ заробітну плату в сумі 35 крон. Коли місцева влада влітку 1918 р. вирішила використовувати їх для своїх цілей, а нових працівників на заміну не надала, станція відчула деякі труднощі, пов'язані зі сферою обслуговування. Зрештою, УККПВ вирішив залучити для наведення порядку жінку-сторожа, яка жила неподалік біля залізниці, виплачуючи їй аналогічну платню⁸.

Працівників ПСЗВЛ керівництво УККПВ просило поважати поляків і євреїв, які робили подібне до цієї організації на Залізничному вокзалі у Львові⁹. Це, як бачимо, свідчить про досить толерантне ставлення комітету до інших національних комітетів та його намагання не заважати їхній діяльності.

Загалом, робота ПСЗВЛ була організована доволі чітко та узгоджувалася з військовою владою¹⁰. Офіцери австро-угорської армії особливо добре відреагували на створення станції. Причина тут була така — керівництво війська сподівалося, що УККПВ візьме на себе значну частину матеріальних витрат і фізичних зусиль для допомоги переселенцям, натомість армія мала б отримати більше фінансування¹¹.

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 6–8.

² Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 172–174.

³ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 1–2.

⁴ Діло. 1917. Вип. 38 (9290). С. 3.

⁵ Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 8.

⁶ Діло. 1917. Вип. 38 (9290). С. 3.

⁷ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 6.

⁸ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 59–60.

⁹ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 3.

¹⁰ Діло. 1917. Вип. 38 (9290). С. 3.

¹¹ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 3.

Звісно, інколи траплялись і певні недоліки в роботі ПСЗВЛ. Наприклад, у червні 1917 р. працівниці не дотримувалися графіка чергування. Розв'язувала такі проблеми пані О. Голубцева¹. У серпні 1918 р. одна з працівниць станції самовільно покинула роботу, перейшовши до «Сільського господаря», хоча спочатку повідомляла, що нібито вирушає у відпустку. Подібні питання потрапляли в сферу повноважень Керівної Ради УККПВ, яка спільно з керівництвом станції терміново шукала осіб на вакансії, які ставали актуальними².

Зазначимо, що діяльність ПСЗВЛ 1916 р. певною мірою координувалася з діяльністю ЄРКВ, котрий на Головному залізничному вокзалі Львова аналогічно допомагав євреям³. Обидві організації у жовтні 1916 р. домовилися спільно організувати буфет, проте вже наступного місяця українці вирішили робити це окремо. Причинами були величезні витрати ЄРКВ, який прагнув, аби ПСЗВЛ сплачувала їм половину від них, а також не надто ввічливе, як стверджували представниці ПСЗВЛ, ставлення до них членів ЄРКВ⁴. Попри ці розбіжності, можемо стверджувати, що співпраця між двома національними організаціями допомоги для виселенців була виявом досить тісних стосунків між українською та єврейською громадами міста Львова в умовах війни.

Необхідною складовою, без якої функціонування УККПВ не мало б ніякого сенсу, була налагоджена співпраця з управлінням залізниці. Саме завдяки залізничному сполученню до Львова прибували переселенці, звідки їх можна було скеровувати в інші населені пункти. Отже, ПСЗВЛ як складова УККПВ цілком залежала від залізничного сполучення. Значна частина їжі та продовольства для евакуйованих потрапляла до комітету теж за посередництва залізниці, тому Дирекцією державних залізниць у Львові та УККПВ листувалися⁵. Залізничне управління, за потреби, допомагало переселенцям оформити дозволи, завдяки яким вони могли без бюрократичної тяганини дістатися Львова чи інших міст. У серпні 1917 р. такі дозволи готувалися для евакуації українських переселенців, що опинилися в австрійському місті Мельк, до Львова⁶.

Цікаво, що ПСЗВЛ, особливо в питанні фінансів, була досить автономна. Про це яскраво свідчить, на нашу думку, хоча б те, що одного разу УККПВ

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 32.

² Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 60–61.

³ Діло. 1917. Вип. 38 (9290). С. 3.

⁴ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 4–5.

⁵ Листування з Українською парламентарною Репрезентацією у Відні та депутатами до австрійського парламенту — С. Дністрянським і О. Колесою про виділення субвенції на цілі комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 1–51.

⁶ Листування з товариством «Сільський господар», торговельно-промисловою палатою та іншими господарськими установами про виділення фондів і продуктів споживання для виселенців, надання їм медичної допомоги та інші читання // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 21. Арк. 42.

просив станцію видати йому позику, а вже через певний період станція нагадувала комітету, що настав час віддавати борги¹.

Зазвичай, станція закуповувала цукор, чай, мармелад, хліб, сигарети, матеріали для пошиття одягу, папір і чорнило. Дещо для станції діставав УККПВ, а дещо купувала сама станція безпосередньо². Частина витрат ішла на покриття квитків на трамвай для працівниць³. З власних фондів час від часу ПСЗВЛ, окремо від централі, виділяла адресно для евакуйованих⁴.

При нагоді працівниці організації у вільний від приймання переселенців робочий час шили для них одяг⁵. Відомо, що членкині станції хотіли надати якомога більше матеріальної допомоги пораненим воякам, купували їм сигарети. Ці прагнення наражалися на деякий опір УККПВ, що наголошував, що ПСЗВЛ повинна допомагати передусім евакуйованим, а не пораненим у бою⁶. Зрештою, навесні 1917 р. станція погодила співпрацю у цій справі з «Комітетом ранених жовніврів»⁷.

Відомі окремі дані про кількість осіб, яким допомогла станція. Згідно з даними УККПВ, у вересні — листопаді 1916 р. послугами ПСЗВЛ скористалося 4644 осіб⁸, до 16 грудня 1916 р. — 6095 осіб⁹, а в лютому — вересні 1917 р. — близько 30 тис. евакуйованих¹⁰. Вочевидь, здебільшого це були мешканці східних округів (циркулів) Королівства Галиції та Лодомерії (Кам'янка, Броди, Золочів, Зборів, Бережани, Підгайці, Бучач, Станіславів, Калуш, Долина, Богородчани, Надвірна, Глумач, Коломия, Косів, Снятин, Городенка, Заліщики, Чортків, Тереховля, Тернопіль), котрі зазнали евакуації з боку австро-угорської адміністрації протягом бойових дій улітку 1917 р. на галицькій ділянці Східного фронту, коли почергові наступи проводили росіяни (так званий наступ Керенського) й австрійці (Раjewski, J. 1991, s. 618–619).

До літа 1917 р. джерелами фінансування станції були переважно благодійні внески. Згідно з рескриптом Галицького намісництва від 12 жовтня

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 39.

² Звіт, касова книга та інші матеріали про діяльність «Покріплюючої станції» на Головному вокзалі у Львові // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 4–19, 190.

³ Звіт, касова книга та інші матеріали про діяльність «Покріплюючої станції» на Головному вокзалі у Львові // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 20–166.

⁴ Звіт, касова книга та інші матеріали про діяльність «Покріплюючої станції» на Головному вокзалі у Львові // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 20–166.

⁵ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 10.

⁶ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 3–4.

⁷ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 11.

⁸ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 15.

⁹ Книга протоколів засідань комітету та список членів // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 7.

¹⁰ Звіт про роботу комітету за час від 1 лютого до 30 вересня 1917 року // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 6. Арк. 9.

1917 р., з 1 вересня того ж року для потреб ПСЗВЛ було призначено щомісячну грошову допомогу в сумі 1500 крон (далі — кр.)¹. Вона володіла окремим автономним фондом, яким завідував Комітет (так званий третій фонд)².

Протягом існування в 1916–1919 рр. станція отримала дохід у розмірі 5279,57 кр., основна частка яких — отримані 1917 р. 4 тис. кр. від австрійського уряду та 1 тис. кр. від УККПВ. Зауважимо, що «третій фонд» не отримував на свою адресу вже згадувані нами щомісячні 1500 кр. від Галицького намісництва, адже ці кошти надходили до «основного» фонду УККПВ³.

Видатки станції були аналогічні її прибуткам (5279,57 кр.). Більшість із них становили адміністративні витрати на функціонування станції (4279 кр.), адже часто продукти для неї закуповувала централь⁴. Отже, як ми можемо зауважити, основні прибутки та витрати, пов'язані з ПСЗВЛ проходили через УККПВ, що не заважало станції утримувати невеликий бюджет для власних потреб.

Узагальнені дані щодо фінансової діяльності станції ми подали у *Таблицях 1 і 2*. Цікаво, що невеличку суму 100 кр. ПСЗВЛ отримала від Станіславівського єпископа Григорія Хомишина, що свідчить про певну увагу Української греко-католицької церкви до ПСЗВЛ. До того ж, як нами раніше згадувалося, станція навіть давала позику 1000 кр. на потреби УКПВВ, а саме, його філії у Городку; ці кошти згодом були повернуті. Зазначимо також і те, що зі звітної фінансової документації ПСЗВЛ впливає факт наявності депозиту станції в одному з банків.

Таблиця 1⁵

Доходи ПСЗВЛ		
№ п/п	Назва	Сума (австрійські крони)
1.	Від австрійського уряду	4000
2.	Від єпископа Григорія Хомишина	100
3.	Від Каси ПСЗВЛ	134,67
4.	Від «основного» фонду УККПВ (повернення позики, виданої для філії УККПВ у Городку)	1000
5.	Відсоток від депозиту в банку	44,90
6.	Разом	5279,57

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 41.

² Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

³ Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

⁴ Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

⁵ Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

Таблиця 2¹

Витрати ПСЗВЛ		
№ п/п	Назва	Сума (австрійські крони)
1.	Для пані О. Гвоздикової на витрати на користь станції	2200
2.	Позика для філії УККПВ у Городку	1000
3.	На безпосередні витрати станції (закупи тощо)	2079,57
4.	Разом	5279,57

Восени 1918 р. стало зрозуміло, що Четверний союз, до якого входила Австро-Угорщина, зазнає поразки у Великій війні. У зв'язку з цим як поляки, так і українці Галичини почали готуватися до проголошення власної державності: 1 листопада українці Львова захопили владу в місті; вже 3 листопада Австро-Угорська монархія капітулювала перед силами ворожої їй Антанти. Через кілька днів, 11 листопада, Перша світова війна завершилася підписанням Німеччиною Комп'єнського перемир'я, цей же день вважається Днем незалежності Польщі (Другої Речі Посполитої), а 12–13 листопада Габсбурзька монархія фактично припинила існувати. Це дало підстави українцям Галичини проголосити 13 листопада 1918 р. власну державу — Західноукраїнську Народну Республіку (ЗУНР) із центром у Львові. Як українці, так і поляки вважали місто Львів і Східну Галичину своїми землями, що призвело до початку війни між Польщею та ЗУНР. Підкреслимо, що у ході цього польсько-українського конфлікту польська армія майже одразу зайняла Львів (22 листопада) (Бойко, О. 2021, с. 243–246, 272–275). Отже, осередок ПСЗВЛ опинився під польською владою, що могло ускладнити його діяльність.

На жаль, нам мало відомо про діяльність ПСЗВЛ після завершення Першої світової війни, зважаючи на відсутність якихось особливих згадок про неї у звітах УККПВ за листопад 1918 — липень 1919 рр. Важко сказати й про те, чи мала вона якісь справи з евакуйованими, що втікали від подій польсько-української війни 1918–1919 рр., чи ні (Topolski, J. 2015, с. 282–295). Оскільки в указаний період організація офіційно витратила з власного фонду вкрай мало коштів: лише 14,90 кр.², можемо констатувати, що евакуйованих, які приїздили до Львова, зважаючи на важке тогочасне становище міста, могло бути вкрай мало. Допускаємо, що такий малий обсяг інформації про ПСЗВЛ може бути викликаний кількома причинами. По-перше, згадані події та загальна соціальна криза серйозно могли вдарити по ситуації всередині всього УККПВ. По-друге, як УККПВ, так ПСЗВЛ опинилися, як ми припускаємо, під прицільною увагою польської влади, яка вела бороть-

¹ Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

² Касовий звіт, списки жертводавців, квитанції та інші матеріали про фінансову діяльність комітету // ЦДІАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 30. Арк. 1.

бу проти українського державного утворення ЗУНР, а тому логічно, що вона дуже уважно ставилася до різноманітних українських організацій, навіть благодійних. Ця увага влади могла супроводжуватися серйозним контролем і детальними ревізіями документації ПСЗВЛ, тому організація, як і весь УККПВ, могла скоротити кількість звітів до мінімуму. Крім того, зважаючи на арешт польською владою заступника голови УККПВ Кирила Студинського, ні комітет, ні станція не хотіли своїми діями наражати його на додаткові труднощі. До того ж можемо припустити, що частина документів ПСЗВЛ могла бути банально втрачена в умовах бойових дій 1918–1919 рр. або вже під час Другої світової війни.

Зазначимо, що вже 16–18 липня 1919 р. останні загони Української Галицької армії (війська ЗУНР) перейшли Збруч й опинилися на теренах Наддніпрянщини, що означало фактичну перемогу Другої Речі Посполитої у цій війні (Бойко, О. 2021, с. 272–275).

Щодо ПСЗВЛ, то вона, як і весь УККПВ, формально припинила роботу 31 липня 1919 р. Саме тоді, на останньому засіданні Керівної Ради УККПВ, було прийнято рішення про розпуск усієї організації та її філій. На ньому підбили підсумки роботи УККПВ та склали остаточні фінансові звіти¹.

Висновки. Отже, як бачимо, станція намагалася забезпечувати переселенців на Залізничному вокзалі у Львові всім необхідним, надаючи гуманітарну, економічну та моральну підтримку, допомагаючи з документами. Що важливо, вона зуміла навести хороші контакти з керівництвом залізниці, військом, пресою набрала на роботу охочих осіб, намагалася співпрацювати з іншими організаціями. ПСЗВЛ координувала зусилля небайдужих українців у допомозі евакуйованим землякам і спрямовувала всі можливі ресурси, що надходили як від добровільних внесків, так і від органів влади (центральної чи місцевої), на свою важку, але таку потрібну ціль. Фактично ПСЗВЛ налагодила цілу систему діяльності, яка полегшила складне становище переселенців. Зауважимо й те, що організація не втручалася у політичне життя, не конфліктувала з представниками польської чи єврейської національностей і загалом поводи́ла себе доволі толерантно, що дало їй змогу функціонувати за трьох влад: австрійської, української та польської. Підсилює роль і значення ПСЗВЛ те, наскільки багатьом особам вона надала допомогу: лише з вересня 1916 р. по вересень 1917 р. вона допомогла понад 40 тис. осіб, а це дорівнює близько 1/5 населення Львова на 1914 р. (тоді львів'ян налічувалося 212 тис. осіб, понад те кількість львів'ян-українців напередодні Великої війни становила лише близько 35 тис. (Лозинський, Р. М. 2005, с. 147), тобто менше, ніж прийняла станція за всього лишень згадані 13 місяців). І то, нам, на жаль, невідомі дані щодо кількості переселенців, що отримали допомогу з жовтня 1917 р. по липень 1919 р. Звернемо увагу

¹ Книга протоколів засідання комітету // ЦДАЛ України. Ф. 397. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 69–70.

й на те, що ПСЗВЛ діяла у Львові в умовах, коли українці були лише третьою за кількістю національною групою міста. Отже, можемо підсумувати, що ПСЗВЛ була не якоюсь малозначущою регіональною філією, а справді потужною організацією з добре налагодженою системою діяльності та осередком українства у Львові, що сприяло її ефективній діяльності. На нашу думку, дослідження роботи ПСЗВЛ та УККПВ може бути предметом подальших наукових розвідок у даному напрямку, а матеріали, наведені у нашому дослідженні, можуть бути використані у науковій та освітньо-педагогічній діяльності. Сподіваємося, що вивчення й аналіз досвіду праці ПСЗВЛ хоча б трохи допоможуть у розв'язанні складного питання вимушених переселенців у важких умовах війни.

Баран, І. В. 2009. Галичина на початку Першої світової війни: проблема біженців. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Серія: Історія. Вип. 2. С. 72–77.

Берест, І. 2006. Виселенці та біженці з Галичини й Волині в роки Першої світової війни. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. № 571. С. 201–206.

Бойко, О. 2021. *Історія України*: підручник. Київ.

Великочий, В. С. 2010. Австро-угорська політика в Галичині періоду Першої світової війни: штрихи до аналізу української історіографії. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 17. С. 373–389.

Донік, О. М. 2002. Діяльність громадських організацій і товариств у справі допомоги військовим та цивільному населенню в Україні у роки Першої світової війни (1914–1918 рр.). *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 4. С. 155–182.

Донік, О. М. 2005а. Благодійність в Україні (XIX — початок XX ст.) *Український історичний журнал*. № 4. С. 159–177.

Донік, О. М. 2005б. Громадська благодійність в Україні в роки Першої світової війни. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 9. С. 61–86.

Жванко, Л. М. 2010. *Біженство Першої світової війни в Україні: Документи і матеріали (1914–1918 рр.)*: монографія. Харків.

Жванко, Л. М. 2012. *Біженці Першої світової війни: український вимір (1914–1918 рр.)*: монографія. Харків.

Загребельна, Н. І. 2003. Провідні гуманітарні організації в Україні у період Першої світової війни: створення, структура, соціальна база, джерела фінансування. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 6. С. 255–269.

Загребельна, Н. І. & Коляда, І. А. 2006. *Велика Війна: українство і благодійність (1914–1917 рр.)*: монографія. Київ.

Загребельна, Н. І. & Маковей, О. Є. 2012. Благодійна діяльність та меценатство представників українських торгово-промислових кіл та інтелігенції у роки Першої світової війни. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 20. С. 220–228.

Кучера, І. В. 2009. Добровільна і примусова міграція населення Східної Галичини в роки Першої світової війни. *Гілея (науковий вісник)*. Вип. 19. С. 10–16.

Лазанська, Т. І. 2009. Становище біженців України в роки Першої світової війни. *Проблеми історії України XIX — початку XX ст.* Вип. 16. 196–240.

Лозинський, Р. М. 2005. *Етнічний склад населення Львова (у контексті суспільного розвитку Галичини)*. Львів.

Лупаренко, С. С. 2014. Діяльність церковних і громадських організацій із захисту й розвитку дітей на західноукраїнських землях (1900–1930 рр.) *Педагогіка та психологія*. 2014. Вип. 45. С. 207–216.

Лупаренко, С. С. 2013. Харитативна діяльність культурно-освітніх товариств на території Західної України (перша половина ХХ ст.) *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2013. Вип. 31. С. 69–76.

Мазур, О. Я. & Баран, І. В. & Борищак, М. О. 2013. Міграція населення Східної Галичини на початку Першої світової війни: заручники, біженці, вигнанці, евакуйовані. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Держава та армія*. № 752. С. 50–61.

Патер, І. 1996. Перемишль і Перемищина у під час російської окупації у березні — червні 1915 року (за матеріалами ЦДДА України у Львові). *Перемишль і Перемиська земля протягом віків*. Вип. 1. С. 159–169.

Петрик, Ю. Б. 2021. Особливості співпраці між Українським крайовим комітетом помочі для виселенців і Галицьким намісництвом. *Actual Trends of Modern Scientific Research. Abstracts of the 7th International Scientific and Practical Conference*. С. 467–470.

Петрик, Ю. 2020. Розвиток благодійної діяльності в Східній Галичині у період Першої світової війни як вияв ціннісних орієнтацій українського суспільства на поч. ХХ ст. *Ціннісні орієнтири в сучасному світі: теоретичний аналіз та практичний досвід*: збірник тез II Міжнародної науково-практичної конференції, 18–19 червня 2020 року, м. Тернопіль. ТНПУ ім. В. Гнатюка. Тернопіль: Вектор. 69–71.

Сердюк, О. В. 2002. Біженство в Україні під час Першої світової війни. *Проблеми історії України XIX — початку ХХ ст.* Вип. 4. С. 111–132.

Pajewski, J. 1991. *Pierwsza wojna światowa 1914–1918*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. S. 840.

Petryk, Yu. 2022. Features of the Interaction between «The Ukrainian Aid Committee for Emigrants» and the State Police in 1916–1919». *Science, Innovations and Education: Problems and Prospects*. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. Tokyo: CPN Publishing Group. P. 247–250.

Topolski, J. 2015. *Historia Polski*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. S. 383.

Baran, I. V. 2009. Halychyna na pochatku Pershoi svitovoi viiny: problema bizhentsiv [Galicia at the Beginning of the First World War: the Problem of Refugees]. *Naukovi zapysky Ternopilskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Hnatiuka*. Serii: Istorii. Vyp. 2. S. 72–77. [In Ukrainian].

Berest, I. 2006. Vyselentsi ta bizhentsi z Halychyny y Volyni v roky Pershoi svitovoi viiny [Evicted People and Refugees from Galicia and Volyn During the First World War]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. № 571. S. 201–206. [In Ukrainian].

Boiko, O. 2021. *Istoriia Ukrainy [History of Ukraine]: pidruchnyk*. Kyiv. [In Ukrainian].

Velykochyi, V. S. 2010. Avstro-uhorska polityka v Halychyni periodu Pershoi svitovoi viiny: shtrykhy do analizu ukraïnskoi istoriohrafii [Austro-Hungarian Policy in Galicia during the First World War: Touches to the Analysis of Ukrainian Historiography]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 17. S. 373–389. [In Ukrainian].

Donik, O. M. 2002. Diialnist hromadskykh orhanizatsii i tovarystv u spravi dopomohy viiskovym ta tsyvilnomu naselenniu v Ukraini u roky Pershoi svitovoi viiny (1914–1918 rrr.) [Activities of Public Organizations and Partnerships in the field of Assistance to the Military and Civilian Population in Ukraine During the First World War (1914–1918)]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 4. S. 155–182. [In Ukrainian].

Donik, O. M. 2005a. Blahodiinist v Ukraini (XIX — pochatok XX st.) [Charity in Ukraine (19th — Early 20th Centuries)]. *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*. № 4. 159–177. [In Ukrainian].

Donik, O. M. 2005b. Hromadska blahodiinist v Ukraini v roky Pershoi svitovoi viiny [Public Charity in Ukraine During the First World War]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 9. S. 61–86. [In Ukrainian].

Zhvanko, L. M. 2010. *Bizhenstvo Pershoi svitovoi viiny v Ukraini: Dokumenty i materialy (1914–1918 rr.)* [Refugees of the First World War in Ukraine: Documents and Materials (1914–1918)]: monohrafiia. Kharkiv. [In Ukrainian].

Zhvanko, L. M. 2012. *Bizhentsi Pershoi svitovoi viiny: ukrainskyi vymir (1914–1918 rr.)* [Refugees of the First World War: the Ukrainian Dimension (1914–1918)]: monohrafiia. Kharkiv. [In Ukrainian].

Zahrebelna, N. I. 2003. Providni humanitarni orhanizatsii v Ukraini u period Pershoi svitovoi viiny: stvorennia, struktura, sotsialna baza, dzherela finansuvannia [Leading Humanitarian Organizations in Ukraine during the First World War: Creation, Structure, Social Base, Sources of Funding]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 6. S. 255–269. [In Ukrainian].

Zahrebelna, N. I. & Koliada, I. A. 2006. *Velyka Viina: ukrainstvo i blahodiinist (1914–1917 rr.)* [The Great War: Ukrainians and Charity (1914–1917)]. Kyiv. [In Ukrainian].

Zahrebelna, N. I. & Makovei, O. Ye. 2012. Blahodiina diialnist ta metsenatstvo predstavnykiv ukrainskykh torhovo-promyslovykh kil ta intelihentsii u roky Pershoi svitovoi viiny [Charitable Activities and Patronage of Representatives of Ukrainian Trade and Industrial Circles and Intelligentsia During the First World War]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 20. S. 220–228. [In Ukrainian].

Kuchera, I. V. 2009. Dobrovilna i prymusova mihratsiia naselennia Skhidnoi Halychyny v roky Pershoi svitovoi viiny [Voluntary and Forced Migration of the Population of Eastern Galicia during the First World War]. *Hileia (naukovy visnyk)*. Vyp. 19. S. 10–16. [In Ukrainian].

Lazanska, T. I. 2009. Stanovyshche bizhentsiv Ukrainy v roky Pershoi svitovoi viiny [The Situation of Ukrainian Refugees during the First World War]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 16. S. 196–240. [In Ukrainian].

Lozynskyi, R. M. 2005. *Etnichni sklad naselennia Lvova (u konteksti suspilnoho rozvytku Halychyny)* [The Ethnic Composition of the Population of Lviv (in the Context of the Social Development of Galicia)]. Lviv. [In Ukrainian].

Luparenko, S. Ye. 2014. Diialnist tserkovnykh i hromadskykh orhanizatsii iz zakhystu y rozvytku ditei na zakhidnoukrainskykh zemliakh (1900–1930 rr.) [Activities of Church and Public Organizations for the Protection and Development of Children in Western Ukrainian Lands (1900–1930)]. *Pedahohika ta psykhohohiia*. Vyp. 45. S. 207–216. [In Ukrainian].

Luparenko, S. Ye. 2013. Kharytatyvna diialnist kulturno-osvitnikh tovarystv na teritorii Zakhidnoi Ukrainy (persha polovyna XX st.) [Charitable Activities of Cultural and Educational Societies on the Territory of Western Ukraine (First Half of the 20th Century)]. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. Vyp. 31. S. 69–76. [In Ukrainian].

Mazur, O. Ya. & Baran, I. V. & Boryshchak, M. O. 2013. Mihratsiia naselennia Skhidnoi Halychyny na pochatku Pershoi svitovoi viiny: zaruchnyky, bizhentsi, vyhnantsi, evakuiovani [Migration of the Population of Eastern Galicia at the Beginning of the First World War: Hostages, Refugees, Exiles, Evacuees]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika»*. *Derzhava ta armiiia*. № 752. S. 50–61. [In Ukrainian].

Pater, I. 1996. Peremyshl i Peremyshchyna u pid chas rosiiskoi okupatsii u berezni–chervni 1915 roku (za materialamy TsDIA Ukrainy u Lvovi) [Przemyśl and Przemyśl Land During the Russian Occupation in March — June 1915 (Based on Materials of the Central State Historical Archive of Ukraine in Lviv)]. *Peremyshl i Peremyska zemlia protiahom vikiv*. Vyp. 1. S. 159–169. [In Ukrainian].

Petryk, Yu. B. 2021. Osoblyvosti spivpratsi mizh Ukrainyskym kraiovym komitetom pomochi dlia vyselentsiv i Halyskym namisnytstvom [Peculiarities of Cooperation between the Ukrainian Country Committee for Aid to Emigrants in Lviv and the Galician Governorate]. *Actual Trends of Modern Scientific Research*. Abstracts of the 7th International Scientific and Practical Conference. S. 467–470. [In Ukrainian].

Petryk, Yu. 2020. Rozvytok blahodiinoi diialnosti v Skhidnii Halychyni u period Pershoi svitovoi viiny yak vyjav tsinnisnykh oriiientatsii ukrainskoho suspilstva na poch. XX st. [The Development of Charitable Activities in Eastern Galicia during the First World War as a Manifestation of the Value Orientations of Ukrainian Society at the Beginning. 20th Century]. *Tsinnisni oriientyry v suchasnomu sviti: teoretychnyi analiz ta praktychnyi dosvid: zbirnyk tez II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, 18–19 chervnia 2020 roku, m. Ternopil. TNPU im. V. Hnatiuka. Ternopil: Vektor. S. 69–71. [In Ukrainian].

Serdiuk, O. V. 2002. Bizhenstvo v Ukraini pid chas Pershoi svitovoi viiny [Refugees in Ukraine during the First World War]. *Problemy istorii Ukrainy XIX — pochatku XX st.* Vyp. 4. S. 111–132. [In Ukrainian].

Pajewski, J. 1991. *Pierwsza wojna światowa 1914–1918 [The First World War 1914–1918]*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe. S. 840. [In Polish].

Petryk, Yu. 2022. Features of the Interaction between «The Ukrainian Aid Committee for Emigrants» and the State Police in 1916–1919». *Science, innovations and education: problems and prospects*. Proceedings of the 15th International scientific and practical conference. Tokyo: CPN Publishing Group. P. 247–250.

Topolski, J. 2015. *Historia Polski [The History of Poland]*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie. S. 383. [In Polish].

УДК 94(477.54)+070«1917»

DOI: 10.20535/2307-5244.58.2024.309243

М. В. Довбищенко

ORCID: 0000-0001-9426-0652

Науково-дослідний інститут українознавства

M. Dovbyshchenko

Research Institute of Ukrainian Studies

**ХАРКІВСЬКИЙ ЧАСОПИС «НОВА ГРОМАДА»
В УМОВАХ РОЗГОРТАННЯ УКРАЇНСЬКИХ
НАЦІОНАЛЬНО-ВИЗВОЛЬНИХ ЗМАГАНЬ НА
СЛОБОЖАНЩИНІ В ЛИСТОПАДІ — ГРУДНІ 1917 р.**

*Kharkiv Journal «Nova Hromada» in the Context
of the Unfolding Ukrainian National Liberation Struggle
in Slobozhanshchyna in November — December 1917*

В статті досліджено редакційну політику харківського часопису «Нова Громада» в умовах розгортання Визвольних змагань українського народу в листопаді — грудні 1917 р. Розглянуто специфіку тогочасного україн-